

Cultuureducatie

van binnen naar buiten

DOK

Het project *Cultuureducatie van binnen naar buiten* werd mede mogelijk gemaakt door de gemeente Delft en werd in 2023 en 2024 uitgevoerd door DOK Kunst- en cultuureducatie:

Janneke Baken, projectleider

Judith van den Berg, adviseur

Angela Kok, adviseur

Fianne Konings, onderzoeker, cultuurwetenschapper

Delft, juli 2024

DOK

Gemeente Delft

Alle foto's in deze rapportage zijn gemaakt door Marco Zwinkels en mogen niet gebruikt worden door anderen dan DOK.

Ontwerp op basis van huisstijl DOK door Kwartier M.

Alle gegevens in deze rapportage zijn met toestemming van de scholen opgenomen en door de scholen nagelezen en akkoord bevonden. Zonder de medewerking van de scholen was het onderzoek niet mogelijk geweest. Deze gegevens mogen niet (her)gebruikt worden zonder overleg met DOK en toestemming van de deelnemende scholen.

Inhoudsopgave

- 1. Samenvatting**
- 2. Inleiding**
- 3. Organisatie**
- 4. Theoretisch kader:
hoe we hebben
gekeken**
- 5. Verslag per school**
- 6. Wat we hebben
gezien bij de
kinderen**
- 7. Inzichten
(plekken,
personen,
perspectieven)**
- 8. Aanbevelingen**

1. Samenvatting

Met het project *Cultuureducatie van Binnen naar Buiten* (vBnB) hebben we ontwikkelend onderzoek gedaan met als doel meer inzicht te verwerven in wat er nodig is om cultuureducatie beter bereikbaar te maken voor kinderen. Op deze manier wil DOK bijdragen aan ontwikkelkansen voor met name leerlingen op Delftse basisscholen in wijken met een schrale culturele infrastructuur en met een leerlingenpopulatie waarvoor kunst- en cultuureducatie na schooltijd niet vanzelfsprekend is.

Om oorzaken en oplossingen voor de doorstroom naar buitenschools aanbod in kaart te brengen, hebben we in vBnB a. ontwikkeld en b. onderzocht.

Ontwikkelen: We zijn praktisch aan de slag gegaan, samen met scholen en kunstdocenten, en hebben naschoolse lessenreeksen gerealiseerd voor kinderen uit groep 5, 6, 7 en 8 op drie scholen.

Onderzoek: We hebben de lokale situatie verkend, zoals het aanbod van cultuureducatie in de school en in de buurt. De icc'ers, schooldirecteuren, ouders en andere betrokkenen zijn geïnterviewd, onder andere tijdens de eindpresentatie van de lessenreeks. Het onderzoek hebben we gedaan op basis van theorie (zie hoofdstuk 4).

Het project heeft deze rapportage opgeleverd, met daarin o.a. een toelichting op de organisatie, het theoretisch kader, een korte impressie van de deelnemende scholen en inzichten en aanbevelingen die zijn gebaseerd op de theorie over leerecologie. De theorie hebben we teruggebracht tot drie punten (3 P's): plekken, personen en perspectieven waaronder we **aanbevelingen** hebben geschaard:

Plekken

1. **School en omgeving:** maak gebruik van de school om binnen met buiten te verbinden met kennismakingslessen onder schooltijd, gevolgd door lessen na schooltijd op school met daarna mogelijkheden tot buitenschoolse activiteiten.
2. **Ruimtes voor kunsteducatie:** houd bij de renovatie of bouw van schoolgebouwen rekening met ruimtes voor bijvoorbeeld theaterlessen.

3. **Wijkaccommodaties:** zorg voor meer en beter gecoördineerd kunsteducatief aanbod in wijkaccommodaties, waarbij deze ruimtes veilig, goed ingericht en aantrekkelijk moeten zijn.

Personen

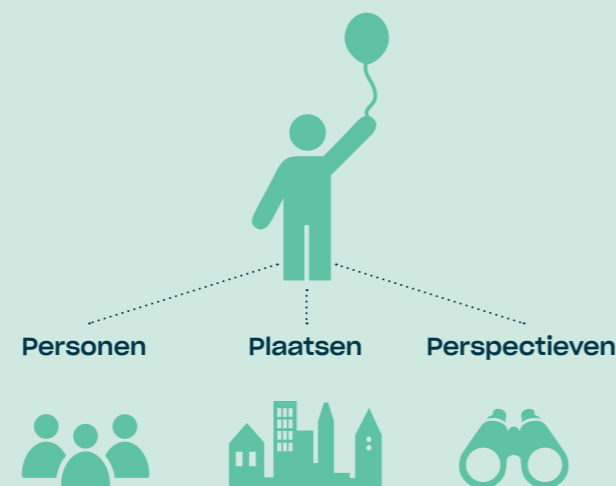
4. **Ouders en verzorgers en sleutelfiguren in school:** verhoog de betrokkenheid en het bewustzijn van hun rol als belangrijke sleutelfiguur voor de kinderen door middel van ondersteunende programma's en deskundigheidsbevordering.
5. **Communicatie:** stimuleer het gesprek tussen leerkrachten, adviseurs, ouders en kunstdocenten over de ontwikkelkansen voor kinderen buiten schooltijd.

Perspectieven

6. **Naschoolse kunstlessen:** blijf naschoolse kunstlessen aanbieden, aangezien hier duidelijk behoefte aan is (volle en enthousiaste groepen kinderen).
7. **Deskundigheid kunstdocenten:** zorg voor inhoudelijk vakbekwame kunstdocenten die de kinderen werkelijk nieuwe perspectieven bieden. Blijf vervolg geven met o.a. DOK Cultuurhelden aan deskundigheidsbevordering.
8. **Communicatie over kunsteducatief aanbod:** communiceer over kunstlessen op verschillende manieren zodat alle ouders en verzorgers bereikt worden.
9. **Samen kijken door een leerecologische bril:** investeer in een overlegstructuur om elkaar te ontmoeten en samen op te trekken met een leerecologische bril bij de hand.
10. **Ontwikkeld onderzoek:** maak onderzoek onderdeel van programma's en projecten zodat beleid op basis van onderzoek kan worden aangepast (*evidence informed*).

Een leer- en ontwikkelsysteem van een kind bestaat uit

Hecht & Crowley, 2019, Akiva, Hech & Blyth 2022

2. Inleiding

Bij DOK werken we vanuit de overtuiging dat iedereen kan groeien. Maar niet iedereen heeft dezelfde kansen om zich te ontwikkelen. Daarom zijn we het project *Cultuureducatie van binnen naar buiten* gestart (*vBnB*). Het is een onderzoek om meer inzicht te verwerven in wat er nodig is om cultuureducatie beter bereikbaar te maken voor kinderen. Op deze manier wil DOK bijdragen aan ontwikkelkansen voor met name leerlingen op Delftse basisscholen in wijken met een schrale culturele infrastructuur en met een leerlingenpopulatie waarvoor kunst- en cultuureducatie niet vanzelfsprekend is. Met de wens om in Delft een florerend leerecosysteem op te bouwen, deden we het onderzoek op basis van eerder onderzoek en literatuur over leerecologie. De lokale situatie van drie scholen (waaronder een school met speciaal basis-onderwijs) werd in kaart gebracht, waaronder de aangeboden activiteiten in de wijk, de beschikbare ruimtes en de helpende volwassenen.

Op het schoolplein gonst het rond:

**“Het is woensdag!
We hebben weer theaterles!”**

Er werden enkele kunstlessen georganiseerd passend bij de behoefte van de school en de leerlingen, die als kennismaking onder schooltijd begonnen en naschools op school een vervolg kregen. We betrokken de VAK en het Cultuurhuis erbij, twee belangrijke culturele partners in Delft met betrekking tot buitenschools aanbod. De kunstlessen werden uiteindelijk verzorgd door een docent van de VAK, een docent van het Cultuurhuis en een docent van DOK Cultuurhelden.

Bovenstaande enthousiaste reactie op de theaterlessen hoorden de adviseurs van DOK vaker over de kunstlessen die onderdeel waren van het project *Cultuureducatie van Binnen naar Buiten* (*vBnB*). Dat kinderen enthousiast kunnen zijn over kunstlessen is niet verwonderlijk, want in de basisschoolleeftijd is de dominante vaardigheid om grip te krijgen op de wereld, de verbeelding (Van Dorsten, 2015) ¹. Kinderen leren door in hun spel ‘te doen alsof’, te fantaseren

Reactie ouders na presentatie op vragen:

Wat vond uw kind ervan?

Vertelde uw kind weleens iets over de lessen?

“Mijn dochter knutselt graag. Met mooi weer speelt ze ook graag buiten.”

“Het heeft ons heel erg verrast dat hij zich opgaf. Hij is heel perfectionistisch. Hij vertelde niet veel, in ieder geval geen details. Hij houdt niet van knutselen, wel van bouwen.”

Een ouder vertelde dat haar kind eerder al veel met theater bezig was. Hij maakt met een neefje eigen voorstellinkjes.

over wat ze zouden willen en in een tekening hun familie te (re)construeren. Door te maken, leren zij. Verbeelden is het vermogen om te denken in dingen, om iets te maken. En dat - het denken in dingen en niet in woorden - wordt juist aangesproken tijdens kunstlessen.

Uit onderzoek (Louw, Barbuto & Crowley, 2017) ² blijkt dat ouders een belangrijke rol spelen bij het vinden van informele leermogelijkheden voor hun kinderen, zoals buitenschoolse kunstlessen. Deze rol van ouders noemen de onderzoekers leer-makelaar (“learning-broker”) (p. 99). Ouders gaan op zoek, bijvoorbeeld via internet of door te informeren bij ouders van leeftijdsgenoten. De ouder of verzorger is nodig om het kind aan te melden, vervoer te regelen, te betalen voor vervoer en andere kosten (p. 99). Ouders of verzorgers proberen activiteiten te vinden die passen bij de interesses van het kind of proberen nieuwe interesses aan te wakkeren, uit te breiden of bestaande interesses te verdiepen. Louw, Barbuto & Crowley noemen dit interesse-bemiddelings-overwegingen (“Interest-brokering considerations”) (pp. 100-102). Dat ouders of verzorgers (of leerkrachten) de interesses van kinderen kennen, maar soms ook nog niet kennen, viel ons ook op tijdens de gesprekjes met ouders (en leerkrachten) van kinderen die deelnamen aan het project *vBnB*.

'Onbekend maakt onbemind': het woord 'cultuur' is weggefallen uit het opschrift 'Jeugdfonds Sport & Cultuur' op een schoolplein. Scholen bleken tijdens vBnB niet altijd te weten dat je behalve voor sport, ook voor cultuur subsidie kunt aanvragen.

Ouders of verzorgers zijn sleutelfiguren als het gaat om het verdiepen van bestaande interesses of om het aanbieden van nieuwe mogelijkheden zoals theater- en beeldende lessen. Helaas is het zo dat kinderen, met name in achterstandswijken, na schooltijd niet altijd de kans krijgen om hun verbeelding verder te ontwikkelen. Dat kan verschillende oorzaken hebben. Armoede kan een rol spelen. Ouders ervaren stress en kunnen niet nadenken over mogelijkheden of het is onbetaalbaar. De consequenties hiervan voor het welbevinden van kinderen zijn enorm ³. Soms is het culturele aanbod in de buurt van het kind mager, sluit het niet aan bij hun interesses of niveau, of zijn de activiteiten onbereikbaar, want te duur of te ver weg. Ook weten ouders en kinderen soms niet wat er mogelijk is. 'Onbekend maakt onbemind'. De mogelijkheid om een bijdrage voor een sportclub bij het Jeugdfonds Sport & Cultuur aan te vragen is vaak bekend. Maar dat daarnaast ook nog aangevraagd kan worden voor cultuur bleek tijdens vBnB niet bij alle scholen bekend, laat staan bij de ouders.

Voor een brede ontwikkeling van een kind, zo is de overtuiging van DOK, is het bieden van verschillende activiteiten zeer belangrijk, zoals techniek, sport, maar ook zeker muziek, beeldend, dans en theater.

Cultuureducatie van binnen naar buiten is een follow-up van een pilot (2021 t/m 2023) door DOK Cultuurhelden

georganiseerd met binnen-, na- en buitenschoolse theaterlessen op drie scholen in de wijken Buitenhof en Voorhof. De groepen zaten vol en leerlingen reageerden enthousiast op de lessen, maar het resulteerde niet in een doorstroom naar gratis theaterlessen in het Cultuurhuis, dat om de hoek van de school ligt, en zelfs niet naar de gratis lessen in de naastgelegen school.

Om de kenmerken van en oplossingen voor de doorstroom naar buitenschools aanbod te traceren hebben we in vBnB **a. ontwikkeld** en **b. onderzocht**.

Ontwikkeld: Samen met drie scholen en kunstdocenten hebben we naschoolse lessenreeksen beeldend en theater gerealiseerd voor kinderen uit groep 5, 6, 7 en 8 op drie verschillende scholen gelegen in de wijk Vrijenban en in de wijk Voorhof. Het enthousiasme was groot, de groepen zaten vol en de eindpresentaties waren een groot succes.

Onderzocht: De lokale situatie is onderzocht, zoals het aanbod van cultuureducatie in de school en in de buurt. De ict'ers, schooldirecteuren, ouders en andere betrokkenen zijn geïnterviewd. Lessen en presentaties zijn bezocht. Resultaat: een verslag per school met een korte impressie van de school. Daarnaast hebben we algemene conclusies getrokken en aanbevelingen geformuleerd gebaseerd op inzichten uit theorievorming over leerecologie ⁴.

Het theoretisch raamwerk, gebaseerd op leerecologische inzichten, zorgt voor zicht op de *personen, plekken* en *perspectieven* die kinderen beïnvloeden en 'een verschil kunnen maken' en een bijdrage aan hun ontwikkeling bieden. Met de conclusies en aanbevelingen, maar vooral ook het theoretisch raamwerk - 'de leerecologische bril' - kunnen de stakeholders gemeente, DOK, VAK, Cultuurhuis, scholen en andere partijen in Delft dialooggericht werken aan het bieden van gelijke(re) ontwikkelingskansen voor Delftse kinderen.

We beschreven ons doel voor de kinderen in het projectplan medio april 2023 op deze manier: 'Het project zorgt voor leuke activiteiten die bijdragen aan de talentontwikkeling, het creatief vermogen en cultureel besef van kinderen' (p. 3). Een impressie van wat dit is, is te lezen en zien in hoofdstuk 6. Gaande het project besloten we vanuit DOK de term 'artistiek creatief vermogen' te gaan hanteren. Artistiek creatief vermogen combineert de volgende aspecten:

- uiting geven aan een bepaald cultureel besef van een ervaring (met een bepaald onderwerp)
- creatief, via de verbeelding
- en vormgegeven in een kunsttaal (anders dan cijfers en letters).

Het gaat dan om het ontwikkelen van talent om je te uiten in een bepaalde kunsttaal. We baseerden ons op de theoretische inzichten van Barend van Heusden ⁵. In vBnB hebben kinderen hun theatrale en beeldende vaardigheden ontwikkeld.

De titel *Cultuureducatie van binnen naar buiten* benadrukt het artistiek creatief vermogen om je als kind in de taal van de kunsten te uiten over je eigen ervaringen. De titel verwijst ook naar de verbinding tussen school en buiten school: zowel van buiten naar binnen, als van binnen naar buiten. Het verwijst naar deze interactie, als in een lemniscaat.

- 1 Van Dorsten, T. (2015). *Mirrors in the making: Culture, education, and the development of metacognition in early and middle childhood (4-10)*. [Thesis fully internal (DIV), University of Groningen]. University of Groningen. En Van Klaveren, L-M., van Dorsten, T., & van Heusden, B. (2023). *Mapping Pupils' Cultural Consciousness: Design and Evaluation of a Theory-Based Survey*. Manuscript submitted for publication. In *Proceedings German-Dutch Colloquium on Research in Arts Education*
- 2 https://www.researchgate.net/publication/31511938_Designing_Learning_Pathways_in_a_Complex_Learning_Ecology_A_Research_Practice_Partnership_Focused_on_Parent_Brokering
- 3 <https://www.nji.nl/armoede/welbevinden#:~:text=Armoede%20zorgt%20voor%20stress%20en,ouders%20en%20kinderen%20negatief%20beïnvloeden>
- 4 Ecologische theorie van Bronfenbrenner: <https://www.youtube.com/watch?v=o7HAWwNOwOQ> en Hecht/Crowley *Unpacking the learning ecosystems framework*: https://www.researchgate.net/publication/337879882_Unpacking_the_Learning_Ecosystems_Framework_Lessons_from_the_Adaptive_Management_of_Biological_Ecosystems
- 5 <http://www.dirkmonsma.nl/site/page/item/464/Kunst-als-middel-om-naar-het-leven-te-kijken>

3.

Organisatie

De adviseurs van DOK hebben de scholen benaderd om deel te nemen aan *Cultuureducatie van binnen naar buiten*. Met de contactpersonen van de scholen is besproken voor welke groepen de kunstlessen georganiseerd zouden worden. Een school koos voor groep 6 en 7, omdat hun ervaring is dat leerlingen uit groep 8 zich niet opgeven voor naschoolse lessen. Zij zijn zich, in aanloop naar het voortgezet onderwijs, aan het losmaken van de basisschool. Daarnaast bereiden de groepachters zich voor op de musical en dus zijn theaterlessen voor groep 6 en 7 een mooie aanloop daarnaartoe. Een andere school koos ook bewust niet voor groep 8 omdat het ook hun ervaring is dat daar minder animo is voor naschoolse activiteiten. De school koos voor leerlingen uit groep 5, 6 en 7. De derde school koos voor leerlingen van groep 7 en 8 omdat leerlingen van deze school vaak een (sociaal-emotionele en cognitieve) achterstand hebben en het daarom misschien wat makkelijker zou zijn voor de zzp-kunstdocent om aansluiting te vinden. In het tweede naschoolse (theater)traject is gekozen voor leerlingen uit groep 5 en 6, om ook hun de kans te geven om deel te nemen aan dit traject. Dit bleek dan ook een uitdaging voor de theaterdocent.

Met elke school is door de betrokken kunstdocent een reeks lessen gemaakt met een eindpresentatie. Het traject is gestart met een kennismakingsles van de kunstdocent in iedere groep onder schooltijd: om de kinderen te enthousiasmeren en om de school en de groep te leren kennen. Na afloop van de kennismakingsles kregen de leerlingen een flyer mee naar huis met informatie en de datums van de lessen. Daarna konden de leerlingen zich aanmelden op school (via *Social schools*, bij de leerkracht of bij de directeur).

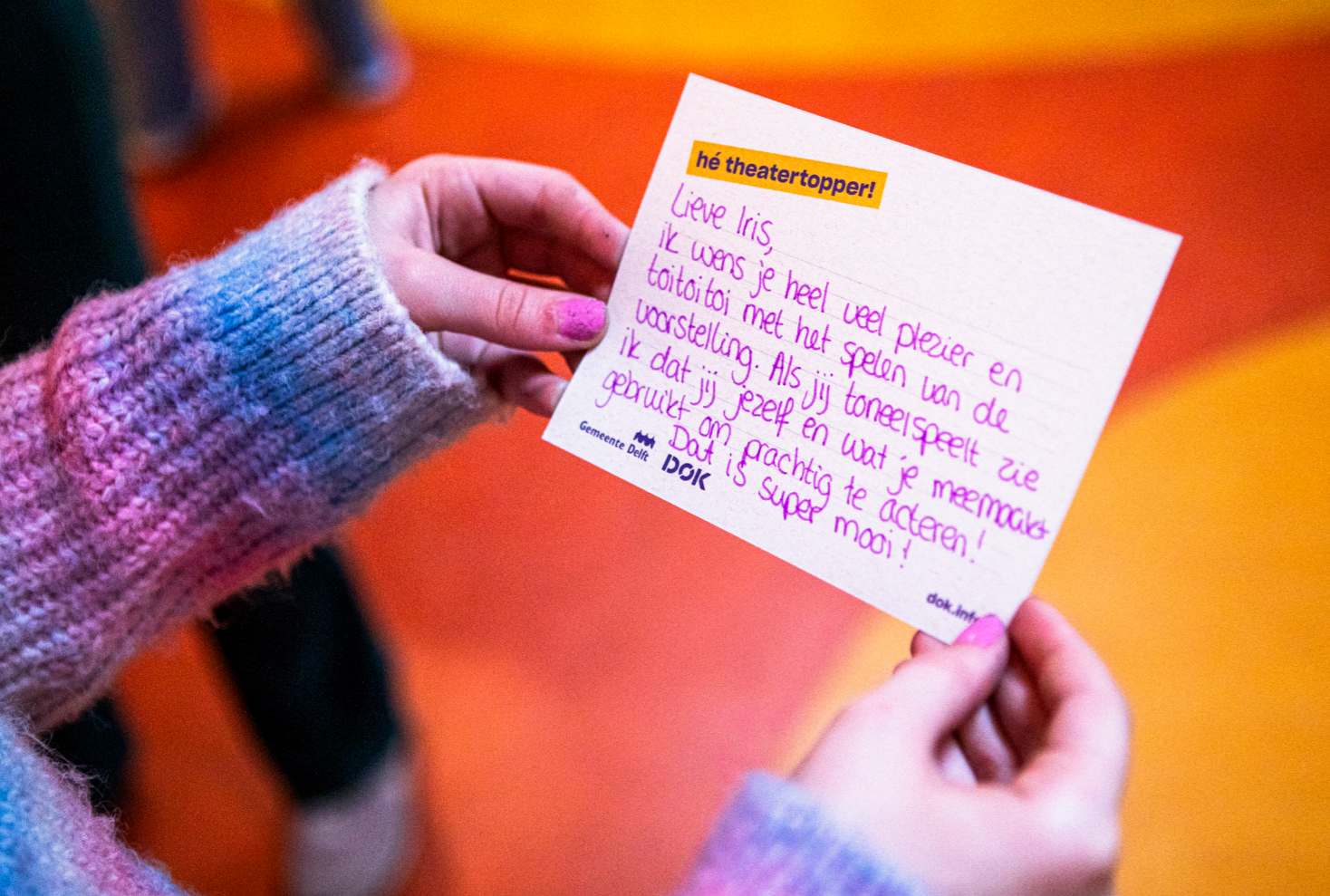
Met de scholen is een overeenkomst gesloten waarin stond beschreven dat de school ook een actieve rol heeft bij de organisatie van de lessen, het informeren van het leerkrachteam, de werving van de leerlingen, het informeren van de ouders, etc. Ook met de kunstdocenten zijn afspraken vastgelegd in een opdrachtovereenkomst.

Alle lessenseries zijn afgesloten met een eindpresentatie. Ouders/verzorger ontvingen van de kinderen een uitnodiging voor de eindpresentatie. Na de voorstelling of presentatie kregen de leerlingen een complimentkaartje van de kunst-docent. Ook werd door de adviseurs van DOK informatie verzameld en uitgedeeld aan de ouders/verzorgers over vervolgaanbod in de wijk of in de stad.

De organisatie van deze reeks werd door school, kunstdocent en DOK-adviseurs als een intensief traject ervaren. Met name de afstemming van de kennismakingsles, het inplannen van de lessen en het zorgen dat de school de juiste informatie deelt met team, ouders/verzorgers en leerling, kostten tijd. Iedere lessenreeks was maatwerk. DOK Cultuurhelden droeg daarnaast bij met de trainingen en coaching op maat.

Belangrijk voor de geboden naschoolse mogelijkheden is dat ze direct op de schooltijd aansluiten. Dit was een conclusie op een school, waar de leerlingen een half uur moesten wachten voor de theaterles begon (omdat de docent niet eerder op school kon zijn). Op de andere scholen sloten de activiteiten wel aan op de schooltijden. Ook de timing van een naschools project vonden de leerkrachten belangrijk.

Aan het begin van het schooljaar zijn er bijvoorbeeld de zogenoemde 'Gouden weken' en is een naschools project niet wenselijk, omdat dan de nadruk op groepsvorming ligt. Daar is dan alle aandacht voor nodig. Voor veel scholen is december een te drukke maand. Het is belangrijk om rekening te houden met het 'biologische' ritme van het schooljaar bij het organiseren van naschools aanbod op school.

4. Theoretisch kader: hoe we hebben gekeken

Introductie

Op de ervaringen met *vBnB* is gereflecteerd met theoretische inzichten over (leer)ecologie. In deze paragraaf leggen we uit welke theoretische kaders we hiervoor hebben gebruikt, en hoe we die hebben gebruikt. De keuze voor het ecologisch perspectief is ingegeven door de aandacht voor deze invalshoek vanuit het LKCA ⁶ onder de noemer 'culturele leerecosystemen'. Deze invalshoek heeft een impuls gekregen door Yuri Matteman in zijn functie als hoofd Educatieve Ontwikkeling van Naturalis Biodiversity Center (van 2014 tot

2022). Hij spreekt in het project *Verwonder om de Hoek* over 'leerecosystemen' ⁷ en roept op om te investeren 'in gelijke kansen voor alle leerlingen door leren op school en om de hoek' ⁸.

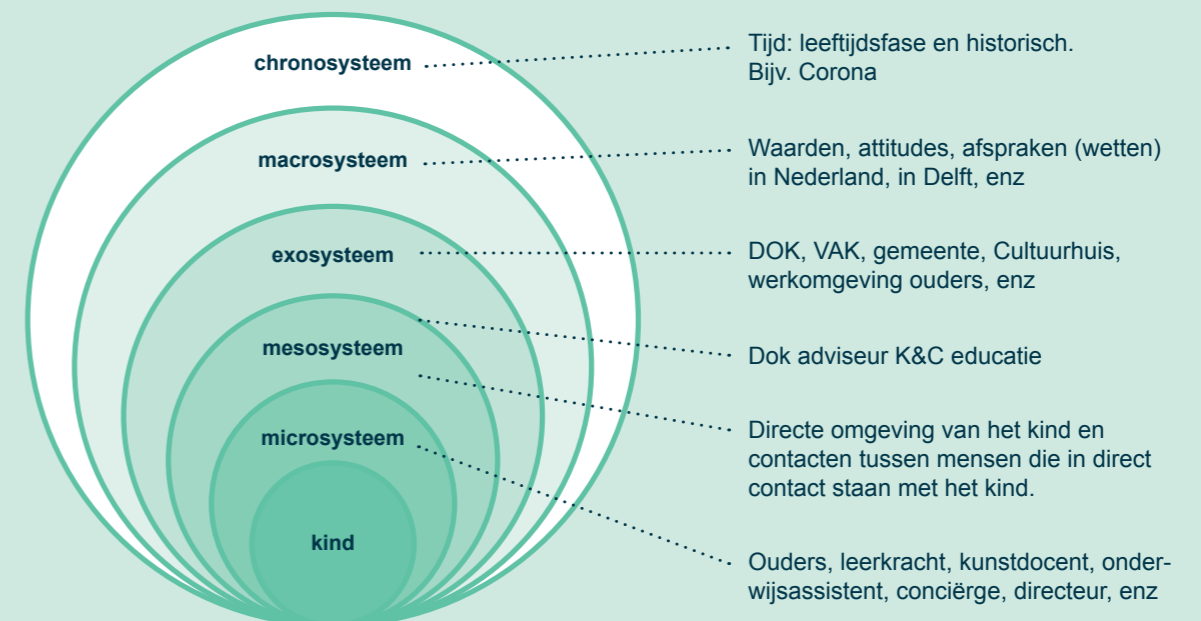
Voor dit onderzoek bouwen we voort op deze inzichten en gaan we tevens terug naar de bron van het ecologisch denken over de ontwikkeling van kinderen, Urie Bronfenbrenner ⁹. Deze kennis is verdiept met onderzoek en theorie van Hecht & Crowley (2019) ¹⁰ en Akiva, Hecht & Blyth (2022) ¹¹ en Van Heusden(2018) ¹².

De theorie van menselijke ecologie van Urie Bronfenbrenner (1979, 1995)

Bronfenbrenner was een psycholoog die in zijn 'theorie van menselijke ecologie' (1979) de ontwikkeling van kinderen bestudeerde door de context hierin mee te nemen. Hij onderscheidde in eerste instantie vier systemen die van invloed zijn en voegde hier in 1995 een vijfde systeem aan

Ecologie van het Delftse kind

Bronfenbrenner 1979 - 1995

toe, namelijk tijd. De vijf systemen die van invloed zijn op de ontwikkeling van het kind zijn:

- Microsysteem: kind, familie, burens, vrienden, klasgenoten, leerkrachten, kunstdocenten, etc.
- Mesosysteem: onderlinge communicatie tussen kind/ouders en/of verzorgers/mensen werkzaam op school/kunstdocent/DOK adviseurs/peers
- Exosysteem: formele en informele structuur van de leefomgeving van het kind (microsysteem van de ouders, sociale media, de manier waarop de lokale overheid de omgeving heeft georganiseerd, etc.)¹³ Met dit systeem heeft het kind geen direct contact. In Delft zijn dit bijvoorbeeld de gemeente Delft en haar ambtenaren, medewerkers van DOK, VAK en het Cultuurhuis. Sommige medewerkers van deze organisaties kunnen wel opereren op het snijvlak van meso- en exoniveau.

Van een andere orde zijn de onderstaande systemen.

Het zijn meer abstracte systemen, invloeden en ‘krachten’ die wel van invloed zijn op het kind en zijn omgeving:

- Macrosysteem: cultuur, sociaaleconomische situatie, etniciteit, geografische locatie, ideologische factoren
- Chrono (tijd): wat speelt er nu maatschappelijk, en hoe zie je dat terug in de wijk, in de school, in het leven en in de levensfase van het kind? (Aandacht voor lhbtqia+, corona, politiek, etc.)

In het ontwikkelend onderzoek zijn deze **vijf systemen**, voor zover mogelijk, verkend door het projectteam.

Het leerecosysteemraamwerk: verdieping mesoniveau Hecht & Crowley (2019)

Het mesoniveau, de onderlinge connecties tussen de actoren (kind, ouder, leerkracht, etc.) in het microsysteem, verdiepen we hier met inzichten uit het artikel van Hecht & Crowley (2019) met de titel ‘Unpacking the learning ecosystems framework: lessons from the adaptive management of biological ecosystems’. Hierin introduceren de auteurs een *leer-ecosysteem-raamwerk* op onderwijs/leren (p. 7). Hecht en Crowley verleggen het perspectief van de individuele ontwikkeling van het kind in een systeem naar het proces in het systeem. In dat proces wordt geleerd door interactie tussen allerlei diverse elementen: mensen, plekken en ‘stuff’ (stuff: materiële en immateriële dingen). ‘... the learning ecosystem emerges as a constellation of intertwined and entangled elements, where learning happens through dynamic

relational processes among the people, places, and stuff we find across/within/between school and out of-of-school places.’ (p. 6) Om te bekijken wat er gebeurt in een leerecosysteem lichten Hecht en Crowley een aantal elementen uit. Deze elementen hebben hun oorsprong in de natuur, in de ecologie:

- Tussenruimtes/zones (tussengebieden/‘ecotones’): een tussenruimte (‘transitional boundary’) tussen twee systemen, zowel fysiek als relationeel. Denk hierbij aan de overgang tussen het binnen- en naschoolse, of aan een bibliotheek op school, in Delft ‘vindplaats’ genoemd (niet van school, wel in school). (p. 11-12)
- Sleutelfiguren (‘keystone species’): een sleutelfiguur geeft een ecosystem een boost. “Keystone species are identified by their strong impact on the flow of energy and matter (the trophic cascade) of an ecosystem.” (p. 12)
- ‘Indicator species’: Het (gedrag van) de kinderen/leerlingen vertelt ons iets over het leerecosysteem. Als kinderen bijvoorbeeld makkelijk presenteren voor een groep, kan het zijn dat dit een gevolg is van een dramadocent die wekelijks theaterlessen geeft.
- Tot slot wijzen Hecht & Crowley erop dat ‘verstoring’ en ‘weerstand’ ook van invloed kunnen zijn op een leerecosysteem. Een verstoring of weerstand kan bijvoorbeeld ontstaan als gevolg van een beleidskeuze, het vertrek van een belangrijke sleutelfiguur of een pandemie.

In het ontwikkelend onderzoek zijn de **ruimtes/tussenruimtes** en de **sleutelfiguren** voor zover mogelijk verkend.

Verdieping micro- en mesoniveau Akiva, Hecht & Blyth (2022)

Hecht, Akiva & Blyth (2022) hebben het leerecosysteemraamwerk doorontwikkeld in een leer- en *ontwikkelecosysteemraamwerk* (‘learning and development ecosystem framework’). Wij nemen hieruit mee: ‘This constructive web of learning arises from what Blyth (2006) described as the basic developmental building blocks – the interactions between and among all the people, places and possibilities youth experience and accumulate over time. Or put another way, learning is life-long (across the lifespan). Life-wide (across all settings), and life-deep (includes beliefs, values, ideologies, orientations to life)’ (p. 14) In ‘life-deep’ komen de inzichten samen van Bronfenbrenner, Hecht & Crowley en Akiva, Hecht & Blyth. Kinderen ontwikkelen zich door

interactie met andere mensen, in en met omgevingen én in interactie met materiële en immateriële dingen en (on)mogelijkheden. De ‘possibiliteiten’ en/of ‘(im)materiële stuff’, noemen wij vanaf hier ‘perspectieven’. Dit zijn de mogelijkheden die wij kinderen naschools of buitenschools bieden. Onder perspectieven vallen ook overtuigingen (macrosysteem) en situaties (van micro t/m chrono) waar kinderen mee te maken hebben, zoals ouders die door financiële zorgen in de overlevingsstand staan en daardoor perspectieven missen. Daar voegen we vanuit de kunsteducatie aan toe dat kinderen vanuit hun interactie met hun omgeving allerlei ervaringen opdoen en opslaan in hun geheugenbibliotheek, die ze ook een vorm in de kunsten kunnen geven¹⁴. Ook dit perspectief, of aspect van perspectief, vinden wij belangrijk om mee te nemen in het ontwikkelen van kansen voor kinderen (betekenisvol kunstonderwijs).

In het ontwikkelend onderzoek zijn dus **Personen, Plekken** en **Perspectieven** gebruikt om de observaties en de bevindingen te analyseren en plaatsen.

Verdieping personen (Chambers 2012, Notten 2021)

We hanteren in deze rapportage het woord ‘personen’ en ‘sleutelfiguren’. Hecht & Crowley (2019) interpreterend, hebben zij het bij dit begrip over personen die in het micro- (en meso)systeem van het kind zitten. Ook andere denkers over onderwijs en ontwikkeling benadrukken de rol van bepaalde personen die voor en in de directe omgeving van het kind een verschil maken of kunnen maken. De sociologe Notten noemt dit ‘gidsen’¹⁵. Deze gidsen, stelt Notten, kunnen een bijdrage leveren aan gelijke kansen voor kinderen. In de bibliotheekwereld wordt meer gesproken over de ‘helpende volwassene’ (‘enabling adult’). Dit begrip is afkomstig van Aidan Chambers (2012) die in het kader van leesbevordering in zijn boek ‘Leespraak’ de rol van deze volwassene en wat hij kan doen om lezen te stimuleren uitwerkt. Door het doen van dit ontwikkelend onderzoek werden medewerkers van DOK zich bewust dat zij, hoewel niet in de directe omgeving van het kind, door hun interventie een verschil maken door een project te organiseren waardoor sleutelfiguren in het microsysteem anders (kunnen) gaan handelen en een nieuw perspectief bieden aan kinderen. In ons onderzoek vatten we personen op als sleutelfiguren die zich bevinden op het micro-/mesoniveau en op het exoniveau.

Aanpak verzamelen gegevens

Ecologie is de wetenschap van de casestudie, ‘de casus’ proberen te reproduceren wordt niet geadviseerd. (Hecht & Crowley 2019, p. 7) Het doel van onderzoek naar ecologie is vooral het proberen te snappen van een ‘specifieke ecologie’, en het determineren van onderdelen die van (meer) steun kunnen zijn in de (leer)ecosystemen waarin kinderen zich bewegen. Zo is ook het bescheiden onderzoek *Cultuureducatie van binnen naar buiten* opgezet. Het onderzoek bestaat uit drie casussen in Delft.

In eerste instantie hebben we voor elke casus de wijk en de school verkend aan de hand van de verschillende systemen van Bronfenbrenner. Wat is er in de buurt, hoe ziet de buurt eruit, welke organisaties zitten in de buurt, wie wonen er, welke personen zijn er op school, wie zijn er betrokken bij vBnB, wie spreekt ouders? De gegevens hebben we verzameld in projectteamoverleggen en in tussentijdse reflectiemomenten, waarbij de adviseurs Angela Kok en Judith van den Berg werden ondervraagd door onderzoeker Fianne Konings. Tevens evalueerden Angela en Judith met de kunstdocenten en met de betrokkenen op school (directeur, icc’ers, leerkrachten, leerlingen, ouders), en woonden zij de eindpresentaties van de kunstlessen bij en spraken daar ouders, familie en verzorgers. De evaluaties en andere verzamelde gegevens werden ook gedeeld met Fianne, die de adviseurs voorzag van kijkrichtingen en richtlijnen voor het verzamelen van de data. De data werden verzameld in de periode van mei 2023 t/m maart 2024.

Het verzamelen van de data voor deze reflectie is evidence-informed en evidencebased¹⁶. Met evidencebased bedoelen we dat we voortbouwen op wetenschappelijke inzichten, zoals hiervoor uiteengezet. Evidence-informed wil zeggen dat we een iteratief proces hebben waarbij we reflecteren (met hulp van theoretische kaders) op wat we zien in de praktijk. Evidencebased en evidence-informed - het terugkijken op het project blijft een interpretatie. Het is wel een interpretatie die aanwijst waar ontwikkelmogelijkheden voor Delftse kinderen kunnen zitten, en daardoor mogelijkheden bespreekbaar maakt en wellicht leidt tot andere beslissingen en anders handelen.

6 <https://www.lkca.nl/publicatie/cultureel-leerecosysteem/>

7 <https://www.vsc-netwerk.nl/files/inventarisatierapport-leeren-waar-nieuwsgierigheid-ontstaat-onderzoek-naar-leerecosystemen-in-nederl.pdf>

- 8 <https://www.lkca.nl/ opinie/gelijke-kansen-voor-alle-kinderen-door-le-ren-op-school-en-om-de-hoek/>
- 9 <https://www.lkca.nl/wp-content/uploads/2021/06/210604-leerecosys-temen-systeem.pdf>
- 10 https://www.researchgate.net/publication/337879882_Unpacking_the_Learning_Ecosystems_Framework_Lessons_from_the_Adaptive_Management_of_Biological_Ecosystems
- 11 Hoofdstuk 2 (p. 13-36) 'Using a learning and development ecosystem framework to advance the youth fields' in: <https://forumfyi.org/knowledge-center/it-takes-an-ecosystem-understanding-the-people-places-and-possibilities-of-learning-and-development-across-settings/>
- 12 <https://www.dok.info/nieuws/terugblik-op-webinar-cultuurhelden--geef-je-ervaring-een-vorm--k.html>
- 13 In dit systeem spelen DOK en de gemeente Delft een rol en zijn zo van invloed op het micro- en mesosysteem van kinderen.
- 14 <https://www.dok.info/nieuws/terugblik-op-webinar-cultuurhelden--geef-je-ervaring-een-vorm--k.html>
- 15 <https://www.lkca.nl/artikel/gidsen-zorgen-in-leerecosysteem-voor-gelijke-kansen/>
- 16 <https://www.platformsamenvoerendonderzoeken.nl/wat-is-evidence-informed-werken/>

5. Verslag per school

Wie aan Delft denkt, denkt aan het gezellige historische stadscentrum en wellicht ook aan de TU Delft. Een andere kant van Delft zijn de nieuwbouwwijken om het centrum heen. *vBnB* heeft plaatsgevonden in de wijken Voorhof, Buitenhof en Vrijenban. De grote doorgaande wegen door Delft maken dat elk wijkje is ingekaderd door deze wegen en mede daardoor een eigen karakter heeft.

School A

School

School A heeft als motto 'jouw deur naar de toekomst'. Zij bieden rijk onderwijs volgens het internationale baccalaureaat Primary Years Programme (PYP). Dit is conceptueel (talig) onderwijs, waarbij gewerkt wordt aan eigenaarschap bij de leerlingen, en waarbij de leerlingen worden uitgedaagd om onderzoek te doen. De school heeft oog voor verschillende culturen. In de school is ook de taalklas voor onder meer Oekraïense leerlingen, statushouders en nieuwkomers. Een dag per week worden na schooltijd door buurtsportcoaches gratis sportactiviteiten aangeboden en op een andere dag kunnen leerlingen lessen volgen bij circus Kabel (tegen betaling).

Het cultuuronderwijs op deze school is thematisch ingericht volgens het PYP-programma. Thema's zijn bijvoorbeeld: 'Wie we zijn' en 'Waar we zijn in tijd en plaats'. Er is ook een thema 'Hoe we ons uitdrukken', over de kunstvormen dans, drama en muziek.

Wijk: Voorhof

Voorhof is de dichtstbevolkte wijk van Nederland en bestaat uit verschillende buurten. De Voorhofdreef is een obstakel in de wijk voor kinderen: deze weg mogen met name jongere kinderen niet oversteken. De wijk bestaat uit veel flats en heeft een winkelcentrum. Hier geven jongeren weleens overlast. Voorhof huist mensen van verschillende culturen. Het gemiddelde inkomen ligt net boven het sociaal minimum (€ 23.200/jaar). In de wijk zijn tiener- en jongerenwerk, een

buurtsportcoach en een cultuurcoach aanwezig. De Cultuurcoach van het Cultuurhuis is in de Voorhof actief in de huiskamer van 'Abtswoude bloeit' en in de wijk. In Abtswoude Bloeit wonen een aantal senioren, internationale studenten, Oekraïense gezinnen en cliënten van Perspectief. Naast cultuurhuis Voorhof, waar een beperkte programmering is voor kinderen (net gestart is 'culture club atelier'), is er 'The Mall' (een huiskamer voor kinderen en jongeren, er zijn inloopactiviteiten).

Ook is er op zondagmiddag in de wijk de kinderacademie (dit is een project, er wordt ruimte gehuurd bij Ipse en Brugge). Verder vind je in de wijk buurtcentrum de Vleugel, Stichting Stunt (voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt), speeltuinen, en kinderopvang (van verschillende organisaties). Het Cultuurhuis, gevestigd in Abtswoude Bloeit, programmeert ook bij 'The Mall' en Stichting Stunt (open studio, aanbod voor jongeren).

doorkijkje

'Er gebeurt wel wat rondom de school, na schooltijd: op dinsdag is er sport met de buurtsportcoaches, dat weten alle leerlingen. Op een andere dag is er Circus Kabel, dat weten ze ook. Maar dat is niet gratis. Voor sport wordt veel gebruikgemaakt van het JFSC. De gymzaal vlakbij biedt mogelijkheden, daar gebeurt van alles. Alle gymlessen van verschillende scholen, activiteiten van buurtsportcoaches, 's avonds sportverenigingen. Verder is de wijk in tweeën gedeeld door de Voorhofdreef. Die kunnen kinderen niet oversteken.'

Doorkijkje uit evaluatie met directeur, icc'er, kunstdocent en DOK-adviseurs.

Sleutelfiguren op school

Directeur en icc'er

Aanmelding van het *vBnB*-project loopt via de leerkrachten en de directeur.

Project op school

Het theaterproject van kunstdocent Leonie met het thema 'Bij mij thuis' sloot aan bij de onderzoekslijnen en sleutelconcepten van het thema 'Hoe we ons uitdrukken'.

Onderzoekslijnen:

- Dans, drama en muziek als mogelijkheid om onszelf uit te drukken
- Het verband tussen verbale en non-verbale communicatie
- De toepassing van dans, drama en muziek

doorkijkje

'De school is elke dag om 13:45 uit. De kunst-docent kon niet meteen beginnen omdat ze lesgeeft op een andere school. De lessen begonnen daarom om 14:15. De kinderen mochten in die tijd even spelen op het schoolplein, icc'er/leerkracht bleef erbij. Wat ze vaak merkte, was dat ouders niet echt rekening hielden met de theaterles. De school heeft alle ouders van deelnemers een handtekening laten zetten op een formuliertje, dat de kinderen echt elke keer zouden komen, behalve bij ziekte of iets dergelijks. Toch waren er dan af en toe kinderen die zeiden: 'Vandaag kan ik niet, want ik moet met papa schoenen gaan kopen'. De icc'er greep dan in en zei 'Nee hoor, je komt wel, ik ga wel even met papa praten'. Ook herinnerde de icc'er de kinderen er elke week aan dat de theaterles die middag zou zijn. Icc'er en directeur vonden het wel bewerkelijk dat de les 30 minuten na het einde van de schooldag begon. De icc'er vond haar rol als coördinator en aanspreekpunt wel erg leuk, die rol was dus ook nodig. De kunstdocent had ook veel aan de icc'er, doordat ze regelmatig even kon vragen of er iets was met een bepaalde leerling. Als ze dan hoorde dat er iets speelde wat niets met de theaterles te maken had, was dat voor haar goed om te weten.'

Doorkijkje uit evaluatie met directeur, icc'er/leerkracht, kunstdocent en DOK-adviseurs.

doorkijkje

'De flyer mee naar huis werkte goed, ook het opgeven via de leerkrachten. Er zijn wat ouders die geen Nederlands beheersen, maar die zijn gewend Google Translate te gebruiken. En soms was de instructie 'lees het voor aan je moeder'. De kennismakingsles vonden we als school essentieel, niet alleen om enthousiasme op te wekken, maar ook om een realistisch beeld te krijgen van wat het is waar je je dan voor inschrijft. Anders krijg je inschrijvers die geen idee hebben waar ze zich voor inschrijven.'

Doorkijkje uit evaluatie met directeur, icc'er/leerkracht, kunstdocent en DOK-adviseurs.

Sleutelconcepten:

- vorm: hoe ziet een voorstelling, muziekoptreden eruit?
- verband: relatie tussen kunstvormen
- perspectief: hoe kom je over op toneel, hoe ziet het publiek je?

Bevindingen en bijzonderheden

- Veel leerlingen wilden halverwege het traject ook nog instromen omdat ze iets hadden gehoord van andere kinderen over de theaterlessen. 'Het ging rond op het schoolplein: daar moet je bij zijn'. Er zijn genoeg geïnteresseerde leerlingen om een lessenserie naschools structureel aan te bieden.
- Betrokkenheid van ouders en leerlingen door hen te laten tekenen voor deelname en volgen van de lessen.
- Cruciale rol voor de icc'er om de leerlingen en ouders goed geïnformeerd en betrokken te houden.
- De klaslokalen kunnen niet altijd gebruikt worden naschools, omdat dit intervenueert met de voorbereidingen van de leerkrachten voor de reguliere lessen.
- De kennismakingsles was een must, zodat kinderen geënthousiasmeerd werden, wisten wat de lessen zouden kunnen inhouden en alvast vertrouwd raakten met de kunstdocent die de lessen zou geven.

School B

School

School B is een school voor kinderen met leer- en ontwikkelproblemen. De school is een warme school met een grote betrokkenheid van de medewerkers bij de leerlingen. In het pedagogisch beleid worden individuele aandacht en rust benadrukt. Er is ook veel aandacht voor het omgaan met emoties, hiervoor wordt in elke les de PAD-methode gebruikt. Veiligheid en het naleven van gedragsregels zijn belangrijke randvoorwaarden voor de school. Aansluitend hierop komen ouders gedurende de schooldag ook niet in school. Dit leverde in het verleden problemen op doordat de aanpak van de school en die van de ouders soms verschillen, en dit verschil als lastig kan worden ervaren door leerlingen, ouders, medeleerlingen en leerkrachten. De leerlingenpopulatie is grotendeels afkomstig uit de wijk.

Cultuuronderwijs binnenschools ligt op onderwerpniveau niet vast. Het wordt aangedragen door de kunstdocenten of heeft als onderwerp seizoenen en feesten, en ook altijd het thema van de Kinderboekenweek.

Wijk: Buitenhof

Buitenhof is een uitbreidingswijk uit de jaren '60 en '70 met veel gezichten (buurten). Er zijn veel galerijflats, er is veel groen en de wijk is ruim opgezet, maar de wijk wordt tevens omsloten door water (op de website van de gemeente worden dit groene huiskamers genoemd). In de wijk worden problemen ervaren onder en tussen mensen. Het gemiddelde inkomen (€ 22.300/jaar ¹⁷) is de helft van het modale inkomen (versus 32.800 in de binnenstad, een gemiddelde van studenten en hoogopgeleiden). Mensen ervaren dat een toekomstperspectief ontbreekt en ook voor de jeugd zijn er weinig voorzieningen om zich te ontwikkelen en zich goed te voelen. Buitenhof is een cultureel gemêleerde wijk. In Buitenhof zijn tijdelijke flexwoningen voor Oekraïners gerealiseerd. De kinderen zijn opgevangen in de taalklassen van de verschillende scholen, waaronder de Monseigneur Bekkersschool. Er zijn een islamitische basisschool en een moskee in de wijk. De Buitenhof heeft een actieve bewonersorganisatie: de Rode Feniks. Die organiseert veel activiteiten, maar ook huiswerkbegeleiding. In de wijk zijn meerdere organisaties actief, zoals het Cultuurhuis, stichting Can I Dream en Delft voor Elkaar. Zij werken samen in Buurtcentrum Buitengewoon. Daarnaast is er nog

wijkcentrum het Buitenhuis. De wijkcentra worden beheerd door sportfondsen Delft in opdracht van de gemeente.

Sleutelfiguren

Adjunct-directeur, icc'er, administratief medewerker en klassenassistent.

Project op school

Op school B is met vBnB aangesloten bij het Kinderboekenweek-thema 2023 'Bij mij thuis'. Dit thema is door de kunstdocent beeldend niet letterlijk overgenomen. Nadruk lag op het besef krijgen van een eigen blik op dingen. "Dingen leren die nieuw zijn, die niet altijd zo gaan als je had verwacht en het resultaat dan toch kunnen zien als iets moois, iets waar je wat van geleerd hebt." De leerlingen maakten een huis van een witte doos, die een veilige ruimte voor henzelf, ouders, en/of huisdier representeert. De leerlingen van groep 7 en 8 hebben uiteindelijk een hele straat gebouwd.

Van januari t/m maart 2024 hebben acht leerlingen van groep 5 en 6 gedurende zes theaterlessen de discipline van verkent hoe zij theater kunnen maken. Voor de leerlingen was dit nog een onbekende kunstdiscipline en liet hen zien dat het ook voor hen een manier van uiten kan zijn. Ook hier werd afgesloten met eindpresentatie voor ouders.

Bevindingen en bijzonderheden

- De onderwijsassistent speelt een cruciale rol in het welbevinden van de leerlingen tijdens de kunstlessen en maakt het mogelijk dat kunstdocenten zich kunnen concentreren op de ontwikkeling van de kinderen in de les.
- Contact met ouders is lastiger, omdat zij gedurende de dag niet in het schoolgebouw komen.
- Een veilige omgeving maken en je veilig voelen is voor de school blijvend een belangrijk onderwerp.
- Bij ouders is er is schaamte voor armoede.
- De rol van ouders is cruciaal om kinderen mee te laten doen aan een naschools kunsttraject. Icc'er: 'Alleen de kinderen met betrokken ouders deden mee aan het traject. Zij zorgen dat hun kind als eerste is opgegeven. Ik zou wel willen dat zo'n traject verplicht was, ik gun het ze allemaal.'
- Ouders waarderen het dat het aanbod naschools in school plaatsvindt. Ze ervaren dit als een veilige omgeving.
- Eén leerling heeft zich n.a.v. vBnB ingeschreven voor

een proefles bij de VAK bij de kunstdocent beeldend die de naschoolse lessen op school B verzorgde.

- Deze leerlingen hebben behoefte aan kleine groepen en veel structuur. Afstemming op leeftijd en ontwikkelingsfase is bij deze groepen nog belangrijker dan bij groepen op reguliere scholen.

School C

School

School C is een katholieke school waar veel ruimte is voor ieders talent met aandacht voor veiligheid, sociaal-emotioneel welbevinden (kanjertraining) en creativiteit. Er is een goede samenwerking tussen kinderen, ouders en school, en een grote ouderbetrokkenheid onder de ouders. Op de school zijn meerdere plekken interessant als 'tussenruimtes', zoals het binnenplein, een vindplaats en de buitenruimte. Dit werd ook al aangestipt in het Cultuurheldenplan van deze school.

De thema's die op deze school vaak worden behandeld in de kunstlessen worden bepaald door Cultuurhelden, de methode 'Creëer en leer' en het thema van de Kinderboekenweek.

doorkijkje

'Rondom het gebouw is een grote, groene speelplaats. De school heeft de beschikking over 10 leslokalen, een speelzaal en een multifunctionele ruimte voor BSO BOOST BMS en de partnerpeuterspeelzaal 'De Ronde Kring'. De gemeenschapsruimtes worden breed gebruikt. Zo is er een schoolbibliotheek, zijn er vaak kinderen aan het werk - zelfstandig of onder begeleiding van een leerkracht of leerkrachtondersteuner -, of wordt er een viering gehouden in de aula, het Vlinderplein.'

Doorkijkje uit Cultuurheldenplan school C

Wijk: Vrijenban

De school ligt langs een drukke weg, omsloten door straten, in de rustige, groene wijk Vrijenban in de buurt van de Delftse hout. Meer dan de helft van de woningen zijn huurwoningen (63%). Er wonen 1160 kinderen in de leeftijd van 0-15 jaar (per 1 januari 2022). Voor hen is er een kinderboerderij, een waterspeeltuin, Circus Kabel (is actief in de wijk), Papaver (natuur en milieu) en veel sportverenigingen. In de wijk kun je gebruikmaken van 'Delft voor elkaar' (jongeren- en tienerwerk), maar niet op school. Gemiddeld inkomen van de bewoners is € 27.000/jaar.

doorkijkje

'Er is hier zo weinig in de wijk. Wij zijn ook een achterstandsschool. Maar al het geld gaat naar Delft West, wij kunnen het heen-en-weer krijgen'

Doorkijkje uit evaluatie met directeur, icc'er, kunstdocent en programma-coördinatoren.

Sleutelfiguren

Schooldirecteur (kartrekker), icc'er en bso-medewerker. In een eerder stadium leek ook de conciërge door de school aan het project verbonden te worden, maar dat gebeurde toch niet.

Project op school

Voor het vBnB-project is gekozen voor theaterlessen van kunstdocent Suzanne rondom het thema 'Waar jij je thuis voelt'. De kunstdocent vindt het belangrijk dat leerlingen ervaren dat met theater alles mogelijk is en dat zo hun 'theaterbewustzijn' wordt vergroot. "Qua theatrale vaardigheden vind ik het belangrijk dat kinderen gevoel hebben gekregen voor het overbrengen van een verhaal d.m.v. mise-en-scène, inleving, duidelijk stemgebruik en het inzetten van emoties. Ze kunnen het publiek meenemen in de wereld die ze op het podium gecreëerd hebben".

bevindingen

Bevindingen uit evaluatie met ouders na voorstelling:

- *Een ouder vertelt dat kind eerder al veel met theater bezig was. Maakt met een neefje eigen voorstellinkjes.*
- *Ouders zijn allemaal heel positief over A4 met vervolgaanbod, weten vaak niet wat er te doen is.*
- *Er is veel publiek, ouders en zelfs opa's en oma's.*

Bevindingen en bijzonderheden

- Schaamte bij ouders voor armoede (er wordt weinig beroep gedaan op JFSC).
- Lessen op de school zelf werkt heel fijn. Veilig voor de leerlingen, handig voor de ouders, laagdrempelig. Ouders willen niet graag meerdere kinderen op verschillende plekken ophalen.

¹⁷ <https://allecijfers.nl/zoeken/>

6.

Wat we hebben gezien bij de kinderen

In het projectplan schreven we: 'Het project zorgt voor leuke activiteiten die bijdragen aan de **talentontwikkeling**, het **creatief vermogen** en **cultureel besef** van kinderen'. Voor het onderscheid tussen talent, creatief vermogen en cultureel besef bouwen wij voort op Van Heusden, Rass en Tans (2016).

We hebben het over **cultureel besef** wanneer een kind specifieke culturele ervaringen verbeeldt of uitspreekt en daarmee bouwt aan een groter cultureel besef van deze ervaringen. Bijvoorbeeld ervaringen met onderwerpen als 'familie' of 'je thuis voelen' (*'ik voel me thuis als ik kan slapen onder mijn hartjesdeken'* - uitspraak leerling tijdens theater-eindpresentatie BMS). Cultureel besef gaat over jouw ervaringen met (jouw bewustzijn op) een bepaald onderwerp (pp. 61-63). In *vBnB* werd het bewustzijn van het (kinderboek)thema 'bij mij thuis' aangesproken en ontwikkeld.

Met **creatief vermogen** bedoelen we dat het kind nieuwe combinaties maakt. Voorbeeld is een theaterscène die kinderen hebben bedacht waarbij uit twee herkenbare elementen iets nieuws ontstaat. Dit is de essentie van verbeelden, iets nieuws construeren. (*'Als mijn huis zou kunnen praten, dan zou het zeggen: 'ik hou van jou'* - uitspraak leerling tijdens theater-eindpresentatie BMS). Het creatief vermogen gaat om het vermogen om te verbeelden en te creëren (mentaal en met de handen) en gaat om vaardigheden als fantaseren, doen alsof, associëren, construeren, kortom iets maken (p. 26).

Onder **talenten** verstaan we de vorm waarin de verbeelding waarneembaar wordt. Een talent kan zijn dat een kind zich theatraal uit. Voor talenten verwijzen we naar het vermogen, het talent, om iets te maken. Dit kan een tekening zijn, maar ook een theaterscène (dit is een artefact, iets wat door de mens is gemaakt) (pp. 27-28).

Zoals gezegd zijn cultureel besef, creatief vermogen en talenten aspecten van het artistiek creatief vermogen. Dit is het vermogen om te reflecteren op ervaringen met bepaalde onderwerpen "*die ertoe doen*" (Van Heusden, DOK-webinar 14 november 2023). Die reflecties (reflex/bespiegeling) krijgen **een vorm** dankzij de verbeelding – met andere woorden: uit bestaande ervaringen worden nieuwe ervaringen gemaakt. De vorm is een uiting in een kunsttaal, in onderstaande foto de theatrale taal.

Hoe wij dit zagen in het theaterproject, een impressie:

Cultureel besef ten aanzien van het doen van opa's en oma's

De kinderen mochten een thuis-scène kiezen. Deze scène gaat over een kleindochter die de verhalen van haar oma telkens aanvult. Oma vindt haar kleindochter helderziend, opa verzucht dat oma haar verhalen al zo vaak heeft verteld.

Het spel van de kinderen was gebaseerd op eigen oma- opa- en kleindochterervaringen.

Cultureel besef ten aanzien van je thuis-gevoel

Wat gebeurt er als je dat voorwerp niet meer zou hebben? En als je het voorwerp weer vindt?

Kunstdocent: *We hebben gewerkt met scènes rond 'Wat is je thuis voelen, hoe ziet dat eruit? Neem iets mee, een voorwerp van thuis dat zorgt dat jij je helemaal thuis voelt.*

Creatief vermogen (en huis-besef)

'Als mijn huis zou kunnen praten...', zei het meisje in de gestreepte trui voor ieder van de drie sprekers vooraan.

Jongen links:

'... dan zou het zeggen: ik ben van steen en ik heb het koud, dus dat betekent dat ik gevoelens heb.'

Middelste jongen:

'... dan zou het zeggen 'ik hou van jou''

Rechter jongen:

'... dan zou het zeggen 'Hee Max, welk soort huis wil je?'

Tekst van een leerling die niet zelf wilde praten, was 'Als mijn huis zou kunnen praten... dan zou het zeggen 'Stop eens met binnen roken!'

Cultureel besef van wat je thuis graag doet

Deze leerlingen beelden uit wat ze thuis graag doen. Het voorste meisje is iets aan het eten, het middelste meisje drinkt een kopje thee, het achterste meisje kijkt op haar telefoon.

Creatief vermogen: waar laten we de tekst?

Tijdens deze scène konden leerlingen hun tekst moeilijk onthouden. Ze hebben thuis spontaan een laptop gemaakt waarin de tekst 'verstopt' zat. Op de buitenkant van de laptop hadden de leerlingen 'Bij mij thuis' gezet, en hun eigen namen.

Ontwikkelen theatertalent

Oefenen van theatervaardigheden met een door de leerlingen gekozen scène.
Scène over de hond die liever een kat wil zijn.

Kunstdocent geeft aanwijzingen: *'Als jij nou daar gaat staan, dan kan ik jullie allebei goed zien.'*

7.

Inzichten (plekken, personen, perspectieven)

Plekken

Tijdens *vBnB* is gekeken naar tussenruimtes (ecotones, verbindingzones, verbindingruimtes). Dit zijn onder andere plekken op school waar het buitenschoolse 'binnenkomt'. Tussenruimtes kunnen ruimtes binnen en buiten de school zijn. Voorbeelden zijn de bibliotheek, maar ook het schoolplein, een ouderkamer/koffiekamer, een Vindplaats of een aula waar naschoolse activiteiten worden aangeboden. Gebaseerd op Hecht & Crowley (2017) kan gesteld worden dat die verbinding niet alleen in de fysieke ruimte zit, maar ook in het relationele: de ruimte die geboden wordt door mensen. Ook dit zijn ecotones: relaties die ruimte scheppen om je als kind te ontwikkelen. We gaan hier in de paragraaf 'personen' verder op in en concentreren ons hier op de fysieke ruimtes.

Schoolgebouwen

Scholen zijn vaak schaars ingericht met verbindingruimtes, met name omdat de lokalen en ruimtes onder schooltijd nodig zijn om onderwijs te geven, en onderwijsgevendend er na schooltijd soms hun lessen voorbereiden en geen rommel willen in hun klas. De scholen hebben wel laten weten dat er in goed overleg veel mogelijk is. Tijdens deze pilot was er veel bereidwilligheid om kunstlessen na school in school mogelijk te maken. Er was echter geen geschikte plek om theaterlessen te geven: rustige ruimtes met genoeg bewegingsruimte zijn schaars. Voor beeldend moet er gerommeld kunnen worden en met verf gewerkt. Ook zijn plekken voor een (eind)presentatie van belang: niet alleen voor bijvoorbeeld theater, maar ook voor beeldend. Een aula in de hal van de school is een prachtige verbindingruimte, maar te onrustig voor theaterlessen. Voor theaterlessen zou je je moeten kunnen concentreren en het moet een veilige ruimte zijn om je te uiten.

Reactie per mail van school C na vraag projectorganisatie gebruik ruimtes:

'De lokalen zijn in principe nog in gebruik na schooltijd door de leerkrachten. Wanneer er een naschoolse activiteit wordt georganiseerd, kan er altijd een lokaal vrijgemaakt worden in overleg. De middenruimte, hal en gymzaal worden na schooltijd gebruikt door de BSO, maar ook hiervoor geldt hetzelfde: wanneer er een geplande activiteit is op een bepaalde dag wordt hier rekening mee gehouden.'

Uit evaluatie met school B:

Projectorganisatie: *Zijn de klaslokalen en de aula op school beschikbaar na schooltijd?*

Icc'er: *Ja. Heel soms is er een vergadering in de aula, maar als er zoiets als dit gebeurt, als het de leerlingen helpt, dan doen we dat natuurlijk op een andere plek. Een vergadering kan prima ergens anders, in een kleuterlokaal of zo. Alles dat voor een opstap kan zorgen. Daar werken we graag aan mee.*

Projectorganisatie: *Zou het ook buiten school kunnen?*

Icc'er: *Ja, dat kan ook, als het niet te ver is. Heeft DOK hier in de buurt geen plek? Daar komen ouders wel. Of in onze gymzaal, we hebben er 1 die van ons is en we gebruiken er ook 1 die van de gemeente is.*

Kunstdocent: *Een gymzaal heeft vaak een lastige akoestiek.*

Icc'er: *O ja, dat klopt. En het mag iig niet voorbij de weg zijn. De meeste ouders wonen aan de achterkant van de school, die kant op is prima.*

In de pedagogische benadering voor kinderen van nul tot zes jaar die is ontwikkeld in het Italiaanse Reggio Emilia wordt de fysieke ruimte ook wel de derde pedagoog genoemd. Dit is vaak een algemeen uitgangspunt in organisaties die kinderen ontwikkelingskansen bieden ¹⁸. Ook voor het Delftse binnen-buitenschoolse aanbod kan nagedacht worden over deze derde pedagoog. Dit zijn fysieke ruimtes die er kwalitatief goed uitzien en die kinderen mogelijkheden geven om uit te proberen, te oefenen en zich te ontwikkelen. Op school C werd het podium in de hal van de school meteen een herkenbare plek om te spelen en om toneel te maken.

Uit evaluatie school C:

Na de voorstelling merken directeur en icc'er op dat er groepjes kinderen op het podium 'toneel-spelen'. 'Soms maar kort, en het is soms alleen maar iets roepen, maar het heeft wel geïnspireerd. Dit zijn bijvoorbeeld klasgenoten van leerlingen die meededen.'

Kunstdocent Suzanne zag dat er na het einde van de presentatie meteen kleine kinderen uit het publiek het podium op kwamen en daar gingen spelen rond het thema van de eindpresentatie (bij mij thuis).

Zowel ouders, scholen als leerlingen bevestigden dat een plek om je te uiten en om dingen uit te proberen in school belangrijk is. De mogelijkheid om in school naschoolse lessen te kunnen volgen, voelt veilig en prettig voor kinderen en ouders.

Een verbindingsruimte die bij scholen ontbrak, was een koffiekamer/ouderkamer als verbindingsruimte, waar binnen- en buitenschool juist waardevol samen kunnen komen.

De wijk

In Delft ligt nu de focus op Delft West, maar er zijn ook scholen met een schaarste aan naschoolse en buitenschoolse ontwikkelmogelijkheden voor kinderen die niet in Delft West staan. Het viel op dat er weinig ruimtes in de wijk zijn voor bijvoorbeeld lessen theater en beeldend. De gebouwen zijn eigendom van de gemeente en worden beheerd door een andere partij, waarbij huren geld kost. Een andere organisatiestructuur en een eigen activiteitenbudget lijken wenselijk, zelfs noodzakelijk. Zo'n budget kan worden gebruikt om een programma te maken dat de wijk versterkt. Zo geef je kinderen in Delft gelijke kansen in hun eigen omgeving. Nu wordt er vaak versnipperd en willekeurig iets aangeboden. Kansengelijkheid betekent: af van de willekeur, en doordacht en consistent kansen bieden. Hier zou door alle betrokkenen (scholen, ouders, gemeente, aanbieders) over nagedacht moeten worden – via gemeentelijk beleid kunnen er multifunctionele accommodaties worden gecreëerd die de ontwikkeling van het kind in de volle breedte stimuleren. Investeren in plekken in de omgeving van de school is een belangrijke aanbeveling als je meer ontwikkelkansen wil creëren voor kinderen.

Personen

De mensen die 'het verschil maken' zitten vooral in de directe omgeving van het kind (microsysteem) en in de wisselwerking tussen de mensen die direct in contact staan met het kind (mesosysteem). Hier kunnen de zogenoemde sleutelfiguren tussen zitten die het verschil maken in de ontwikkeling van een kind. Natuurlijk zijn er ook onzichtbare sleutelfiguren, maar we kunnen alleen iets zeggen over de mensen die wij hebben gezien en gesproken. Helpende volwassenen waren bijvoorbeeld de leerkracht, de icc'er, de directeur, een bso-medewerker of de kunst-docent. Maar het waren ook een administratief medewerker die zich inzet om bij het Jeugdfonds Sport en Cultuur ondersteuning voor leerlingen mogelijk te maken en een grote broer van een leerling. In vBnB ontmoetten we veel verschillende sleutelfiguren. In de drie casussen bleek er telkens een andere kartrekker of belangrijk persoon die de helpende volwassene zou kunnen worden om ontwikkelkansen te ondersteunen.

Een blauwdruk van een 'bepaald soort sleutelfiguur' is dan ook niet te maken, behalve dan dat er verschillende sleutelfiguren rond het kind nodig zijn. Het is noodzakelijk om deze helpende volwassenen zich bewust te laten worden van de positieve invloed die zij kunnen hebben, zodat ze die mogelijkheid ook gebruiken. Het is bijvoorbeeld de icc'er van school A die voor haar kinderen het verschil maakte door zich medeverantwoordelijk te voelen voor de beloofde aanwezigheid van de kinderen tijdens de theaterlessen. Dankzij haar hoefde een kind geen schoenen met zijn vader te kopen, maar ging het - doordat de icc'er de vader hierop aansprak - gewoon naar de theaterles.

Een ander voorbeeld is de klassenassistent die wist met welk kind hij even een praatje moest maken om ervoor te zorgen dat de andere kinderen in alle rust aan hun beeldend werk konden bouwen. Of de administratief medewerker die zich verantwoordelijk voelt voor de aanvragen bij het Jeugdfonds Sport en Cultuur. Nu ontstaan er functies zoals 'brugfunctio-naris' ¹⁹, maar er zijn dus ook al mensen op school die zo'n sleutelfiguurrol vervullen. Zij creëren mogelijkheden voor kinderen, zij leggen verbindingen. Het voordeel is dat zij door hun werk op school de leerlingen al goed kennen. Deze sleutelfiguren in school - de leerkracht, de administratief medewerker, klassenassistent, conciërge en zo meer - zien heel veel, maar hebben soms beperkte mogelijkheden (tijd en kennis) om een kind 'andere' kansen te geven.

Leerkracht school B:

“Ik zou graag de kinderen bereiken die dit het hardste nodig hebben. De kinderen met ouders die niks willen, die hun kind 50 cent meegeven om een croissantje te kopen als lunch. Die ouders zijn aan het overleven, dat wil ik graag doorbreken om te zorgen dat het voor het kind anders is. Als dit vaker zou gebeuren, dan kunnen we actief gaan promoten en valt er misschien nog iets te halen. De school staat hier zeker voor open, ook voor iets structureels.”

Of personen die de leerlingen zouden kunnen begeleiden met het volgen van naschoolse of buitenschoolse kunstlessen dat ook doen, verschilt per school en per leerling. Op scholen is naschools of buitenschools aanbod geen vast onderwerp van gesprek en er is geen beleid. Het is een persoonlijke afweging van de medewerkers van de school om hier wel of geen aandacht aan te schenken. Op scholen is mede door het lerarentekort en de problemen die de school binnenkomen sprake van een beperkte draagkracht. Dit was tijdens vBnB voelbaar in de scholen en tegelijkertijd viel toch de enorme motivatie op 'het verschil te maken voor kinderen'. Kortom: investeren in mensen die brugbouwers zijn, is belangrijk. Dat gaat dan om mensen in school, maar ook om mensen rondom de school: ambtenaren die een verbinding tussen verschillende domeinen leggen en mensen in de uitvoerende organisaties voor Delft en de wijken. Zij kunnen samen werken aan kansen voor kinderen, waardoor kansen voor kinderen ook – uiteindelijk – minder willekeurig worden.

Tegelijkertijd blijft het van belang om te zien dat ouders en verzorgers de onmisbare helpende volwassenen zijn voor het kind, net als rolmodellen in de wijk en in de familie. Denkend aan Bronfenbrenner zijn deze mensen de belangrijkste schakels in het leerecosysteem van het kind. Zij spelen een rol in het zien van mogelijkheden die passen bij het kind en/of interessant zijn voor het kind. Hoe kunnen ouders, verzorgers en andere rolmodellen (in wijk en familie) bijdragen en hoe kunnen zij worden ondersteund om kansen te scheppen voor hun kind? Wie onderhoudt vanuit school

het contact met hen, en hoe? Ook dit bleek op iedere school anders. Ouders/verzorgers kunnen in ieder geval laten weten waar de interesses van hun kinderen liggen en waar scholen en hun culturele partners bij aan kunnen sluiten met schoolse en buitenschoolse projecten en lessen. Het gesprek over de interesses van het kind kon en kan onder andere goed gevoerd worden tijdens/na de eindpresentatie van de lessenreeks, zeker toen de opkomst groot bleek. Kinderen nodigden enthousiast mensen uit: hun ouders, maar ook ooms, tantes, opa's en oma's. Familieleden en andere verzorgers kwamen, soms zelfs met bloemen, in groten getale naar de eindpresentaties. Deze hoge opkomst en betrokkenheid viel de scholen op, omdat de opkomst over het algemeen te wensen overlaet.

Uitspraken genoteerd door de project-organisatoren tijdens de evaluaties van de kunstlessen met icc'ers en directeuren:

De icc'er van school B vertelde over de ouder-opkomst bij de presentatie van het beeldend project 'Zoveel ouders als bij de eindpresentatie zijn er nooit op school'. Ook vertelde de icc'er over het succes voor de leerlingen van de theaterpresentatie: 'echt een succeservaring. Het was ook heel druk met ouders bij de eindpresentatie. Er was zelfs een tante uit Arnhem of Nijmegen gekomen. De tante van xxx (naam leerling). Dat vergeten ze niet, zoiets!'

Op school C vertelde de directeur dat de hoge opkomst van ouders/verzorgers 'echt uniek' was.

Directeur van school A:

“Ik zag ouders die hier nog nooit geweest zijn.”

We concluderen dat de ouderbetrokkenheid verder onderzocht kan worden om zo in gesprek te gaan om informatie uit te wisselen om zo bij te dragen het creëren van ontwikkelkansen voor kinderen. Een onderwerp dat hierin kan worden meegenomen is het hebben van een 'ouderkamer' (plek). Die ontbrak op alle drie de scholen en is een mogelijkheid om laagdrempelig met elkaar van gedachten te wisselen over interesses en kansen voor de kinderen. Om minder taalvaardige ouders te bereiken moet er nagedacht worden over de communicatie(vorm). Een combinatie van vormen lijkt gezien de hoge opkomst tijdens de presentaties het gunstigst: via een simpele flyer, informatie via de leerkracht en leerling en via gesprekje in tussenruimtes (op het schoolplein, in de aula) met de ouders/verzorgers. Een belangrijke laatste conclusie is dat we voor het creëren van kansen voor kinderen tijd moeten vrijmaken. Tijd voor de mensen op de scholen die het dichtst bij de leerlingen staan om de kinderen te ondersteunen (microsysteem, mesosysteem). En tijd om als partners en gemeente samen naar het ecosysteem te kijken (exosysteem).

Perspectieven

Onder perspectieven verstaan we de extra mogelijkheden die wij kinderen naschools bieden, de context (van micro t/m chrono) waar kinderen mee te maken hebben en allerlei opgedane ervaringen opgeslagen in hun eigen geheugenbibliotheek (nieuwe perspectieven).

Uitspraak icc'er school B:

Icc'er: 'Deze leerlingen weten heel goed dat ze op het SBO zitten. Ze hebben vaak een slecht zelfbeeld, weinig succeservaringen. En dat ze nu merken dat ze ergens wél goed in zijn, dat is de allergrootste waarde.'

Perspectief van de leerling

De nadruk in dit onderzoek ligt op de omgeving en context van het kind en op de kansen die daarin aan te wijzen zijn om kinderen ontwikkelingsmogelijkheden te bieden. Toch is het belangrijk ook het ervaringsperspectief van de leerling in het naschoolse aanbod te benadrukken. Hoe belangrijk het

is het perspectief van de leerling meer in kaart te brengen, laten de uitspraken tijdens het evaluatiegesprek over het theaterproject van de icc'er en klassenassistent van de Laurentiuschool zien.

Icc'er en klassenassistent school B:

Klassenassistent: 'De leerlingen zijn heel veel bij gaan leren. Vanuit het perspectief van de leerlingen is het héél geslaagd. Ik heb gezien dat ze bepaalde talenten hebben. Dat hebben de leerlingen zelf ook gemerkt. Heel fijn dat ze dat talent kunnen uiten, dat is voor hen een hele positieve ervaring.'

Icc'er: 'Was dit anders dan de beeldende lessen in het eerdere traject?'

Klassenassistent: 'Dat was ook heel positief, maar daar waren de leerlingen ouder. Dat leek toch meer op een gewone kunstles, dat maken ze wel eens mee. Ze waren meer individueel aan het werk in de beeldende lessen. De leerlingen uit het theatertraject merken nu van zichzelf 'dus jij kan dit ook gewoon'. 'Leerling' bijvoorbeeld, die kan zich zo inleven! Dat is anders een hele stille jongen, en nu deed hij gewoon echt mee! En 'leerling y'.'

Icc'er: 'Dus je ziet een ander kind in de theaterles dan in de klas.'

Als er extra mogelijkheden, in dit geval kunstlessen in school na school, geboden worden, dan wordt daar door de leerlingen gebruik van gemaakt. Dit viel op in de evaluaties en bij de eindpresentaties.

Het perspectief van armoede

Wat opviel op alle drie de scholen, is dat er vaak werd gesproken over kinderen die in armoede leven of er net boven. Dit lijkt een gegeven en mogen we misschien duiden als een 'verborgen trauma'. Naast de impact op het leven van kinderen, heeft armoede impact op ouders die dagelijks aan het overleven zijn. Ouders kunnen er daardoor misschien niet altijd zijn voor hun kind en ook niet de 'learning-broker'

doorkijkje

'Er kwam ook nog een grote broer op school langs om speciaal na te vragen hoe zijn jongere broer zich op kon geven. Dat kon helaas op dat moment niet meer, de lessenserie was al bijna afgelopen. En toen de kunstdocent een keer ziek was, was er een leerling die vreselijk moest huilen.'

Doorkijkje Mgr. Bekkersschool uit evaluatie.

doorkijkje

'De DOK-adviseurs bezoeken de eindpresentatie van het theatertraject op school B (SBO). De kunstdocent wil de presentatie beginnen met een soort welkom, maar nog voordat ze iets heeft kunnen zeggen neemt een deelnemende leerling het woord. 'Mag ik iets zeggen?' De kunstdocent zegt 'O, wil jij graag beginnen? Prima!' De leerling gaat verder met 'Welkom bij het theater!' Hij zegt nog meer maar dat is niet allemaal te verstaan. De adviseurs herinneren zich '... En hoe weet je dat? Dat gaan we laten zien!' De kunstdocent zegt totaal verrast te zijn door wat deze leerling deed. Hij is volgens haar een van de minst taalvaardige leerlingen in de groep, hij was vooral stil. Ze vond dit het mooiste moment van de theaterlessen en had de indruk dat hij wilde verwoorden wat theater is, en dat hij uitdrukking gaf aan iets dat groter was dan hij zelf. De ouders van deze leerling gingen na de presentatie kort weg en kwamen terug met bloemen voor de kunstdocent – die hadden ze snel gekocht bij een winkel om de hoek.'

Doorkijkje school B bij de eindpresentatie.

zijn die ze wel zouden zijn als ze meer middelen hadden. Louw et al. (2017) ²⁰ noemden in hun onderzoek de rol van ouders als 'learning broker', wanneer het gaat om het bieden van kansen aan kinderen. Hoe de kinderen en hun ouders/verzorgers armoede ervaren, hebben we niet onderzocht.

Om iets meer besef hiervan te krijgen zijn in onderstaand blok impressies van de tentoonstelling 'Uit armoede' van het Stedelijk Museum Schiedam opgenomen ²¹.

Inzicht in ervaringen rond leven in armoede in de tentoonstelling *Uit Armoede, kunst, geschiedenis en verhalen* in het Stedelijk Museum Schiedam:

In de tentoonstelling *Uit Armoede, kunst, geschiedenis en verhalen* in het Stedelijk Museum Schiedam is een werk van Aline Thomassen te zien. Daarin verwoordt een 'armoede-ervaringsdeskundige' haar beleving, waardoor inzicht wordt gegeven in wat het is om armoede te ervaren. Het werk van Thomassen (2008, zonder titel) verbeeldt goed wat de ouder meemaakt. Wendy: 'Het is vaak zo druk in mijn hoofd. Vooral 's nachts. Dan komen de demonen, de stemmen van wat er allemaal moet, wat iedereen wel niet denkt en al die problemen die ik nog moet oplossen. Deze tekening lijkt wel speciaal voor mij gemaakt, ik ben er stil van.'

Werk van Nour-Eddine Jarram in dezelfde tentoonstelling gaat in op de ervaring van het kind. Hij vertelt dat hij met honger in de klas in Casablanca zat. Wanneer hij na schooltijd bleef hangen en wat klusjes deed, was er wat eten. Daarover was wel schaamte, zijn moeder zei 'niet op school eten, wat moeten ze wel denken'.

Priscilla verwoordt het ervaren van armoede in de tentoonstelling als volgt: 'Continu rekenen. Kan ik dit doen, kan ik dat doen. Nooit iets spontaan kunnen doen, of 'ja' kunnen zeggen. Ik word er gek van.'

Naast armoede valt ook op dat sommige ouders door een ander niveau van taalvaardigheid niet de vaardigheden en het netwerk hebben om 'kansen' voor hun kinderen te lokaliseren en te benutten.

Perspectief in en op de wijk

De DOK-adviseurs hebben na afloop van de presentatie met ouders en verzorgers gepraat en hen geïnformeerd over de mogelijkheden 'buitenschool' en over hulp bij het aanvragen van een bijdrage via het sport- en cultuurfonds. Voor zover we weten, is een enkeling doorgestroomd naar 'buiten', naar het Cultuurhuis en naar de VAK. Dat maakt ons nieuwsgierig en gemotiveerd: wat is er nodig om meer jonge mensen ontwikkelkansen te bieden én om het mogelijk te maken dat ze die kansen ook kunnen pakken? Want al blijkt in zijn algemeenheid dat er geen tot weinig toegankelijk, bij de doelgroep passend cultuuraanbod is, in de verschillende Delftse wijken: uit een eerdere pilot is gebleken dat het Cultuurhuis om de hoek met gratis theaterlessen niet gevonden werd door een grote groep leerlingen die naschools van dezelfde theaterdocent les kreeg. Kortom, hoe zorg je dat het perspectief in de wijk verbreed wordt, maar ook gebruikt. We denken o.a. aan verschillende vormen van communicatie, bewaamde sleutelfiguren, bewaamde vakdocenten en goed ingerichte (veilige) plekken (de derde pedagoo).

Een paar dingen durven we te stellen. De school als veilige en laagdrempelige plek en verbindingzone (van binnen naar buiten) is superbelangrijk voor het bereiken van zoveel mogelijk kinderen. Daarnaast zijn de helpende volwassenen (zoals leerkrachten, zzp-kunstdocent, ouders en verzorgers) rondom het kind onmisbaar bij de begeleiding 'van binnen naar buiten'. DOK neemt hierin het voortouw als verbinder en onderzoeker, en bij het delen van kennis en het bevorderen van deskundigheid. Ons doel blijft het betrekken van onze belangrijkste culturele partners en de helpende volwassenen bij de leerling (leerkracht, zzp-kunstdocent, ouders/verzorgers) en het nadenken over en vormgeven van de verbindingzones (multifunctionele ruimtes) om kunstlessen bereikbaar en betekenisvol te maken voor zoveel mogelijk kinderen en jongeren in Delft.

18 https://www.reggiotraining.nl/?page_id=86

19 <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/passend-onderwijs/subsidieregeling-brugfunctionaris>

20 https://www.researchgate.net/publication/31511938_Designing_Learning_Pathways_in_a_Complex_Learning_Ecology_A_Research_Practice_Partnership_Focused_on_Parent_Brokering

21 <https://stedelijkmuseumschiedam.nl/tentoonstelling/uit-armoede/>

8.

Aanbevelingen

Het ontwikkelend onderzoek met een 'leerecologische bril' heeft een aantal aandachtspunten naar de oppervlakte gebracht om kinderen in Delft ontwikkelingsmogelijkheden te bieden op het gebied van kunstlessen. Bij dezen volgen de aanbevelingen gecategoriseerd onder de 3 P's (plekken, personen en perspectieven). De 3 P's komen in een goed functionerend leerecosysteem bij elkaar.

Plekken

Ten eerste, de **plekken** waar kinderen ontwikkelingsmogelijkheden krijgen.

Voor leerlingen en ouders lijkt de stap naar buitenschools aanbod te gedijsen bij activiteiten na schooltijd, in de veilige omgeving van school. Dit gegeven zou in een meer gecoördineerde weg van binnen naar buitenschool meegenomen kunnen worden (kennismakingsles onder schooltijd, kennis-making na schooltijd, doorleren buitenschool).

Op scholen ontbreekt het vaak aan (voldoende) geschikte ruimtes voor bijvoorbeeld theaterlessen. Bij de renovatie of bouw van schoolgebouwen kan daar meer rekening mee gehouden worden. Maar ook het beleid van de school speelt een rol: wordt de Vindplaats of een speelruimte opgeofferd voor een groei van leerlingen of niet?

Op wijkniveau zijn er kansen om gericht ontwikkelingsmogelijkheden aan te bieden door meer, maar ook gecoördineerder aanbod in de wijkaccommodaties. Hierbij moet duidelijk zijn dat het gaat om een veilige en goed ingerichte ruimte die aantrekkelijk is om naartoe te gaan (laagdrempelige, multifunctionele plekken). De wijkaccommodaties zijn vaak eigendom van de gemeente en worden beheerd door een andere partij, waarbij huren geld kost. Een andere organisatiestructuur lijkt wenselijk.

Personen

Ten tweede de **personen** (sleutelfiguren, helpende volwassenen) in en rond school.

De ouders, verzorgers, rolmodellen in de familie of de wijk zijn, zo blijkt uit de literatuur, cruciaal voor de

ontwikkelingskansen voor kinderen. Tijdens de *vBnB*-eindpresentaties op school bleek hun betrokkenheid groot, ook wanneer ouderbetrokkenheid geen vanzelfsprekendheid op de school was. Tijdens het project hebben we meer zicht op de ouderpopulatie proberen te krijgen, alsmede op de vraag hoe hen te bereiken via school. Het advies is de rol en betrokkenheid van ouders en/of verzorgers bij een vervolg op dit onderzoek nog explicieter te onderzoeken. Ook is het een idee om een programma te ontwikkelen (interventies) om de ouderbetrokkenheid en het bewustzijn van hun rol als sleutelfiguur te vergroten en samen met ouders te bedenken wat er nodig is om die ouder-makelaar te kunnen zijn. Het uitdelen van een overzichtje met allerlei activiteiten buiten school passend bij de leeftijd van het kind met een gesprekje hierover leek goed te werken.

Het werd duidelijk dat wie de rol van sleutelfiguur (voor kunstlessen) binnen de school oppakt, per school verschilt. Het is dus geen vanzelfsprekendheid, met als consequentie willekeur en daarmee ongelijke kansen. Van die willekeur zouden we af moeten. Dit kan door met de scholen in gesprek te gaan over het belang van deze helpende volwassenen en een programma aan te bieden om de deskundigheid te vergroten. Daarnaast raden we personen (leerkrachten, adviseurs, kunstdocenten) in het mesosysteem aan, vaker in gesprek te gaan met ouders of verzorgers over ontwikkelkansen voor hun kind buiten schooltijd.

Perspectieven

Ten derde de **perspectieven** die er zijn en die we willen toevoegen/verbreden/verbeteren. Van invloed zijn micro- tot chrononiveau. De grootste nadruk heeft in *vBnB* gelegen op het perspectief dat we wilden toevoegen door het aanbieden van naschoolse kunstlessen. Bij kinderen bleek er gezien de volle groepen een behoefte. Maar ook door de grote opkomst van ouders en verzorgers tijdens de eindpresentatie leek een nieuw perspectief voor hun kinderen omarmd. Communicatie (zowel mondeling als op papier) over de lessenreeks en over een mogelijk vervolg is heel belangrijk. Om het perspectief op doorstroom naar buitenschools aanbod te vergroten is tijdens de eindpresentatie informatie over vervolgaanbod in de wijk of in de stad werd uitgedeeld en besproken met de ouders/verzorgers. Het succes is ook een gevolg van iets wat met zorg is ontwikkeld: voor wie doen we het, welk onderwerp past bij de groep, klopt het met wat er binnenschool gebeurt, goed contact en afstemming met

de leerkrachten én niet te vergeten: zeer deskundige vakdocenten van de VAK, het Cultuurhuis en DOK Cultuurhelden die allen bewust aan het werk gingen met het bieden van nieuwe perspectieven aan de kinderen (lesinhoud, lesopbouw, lesaanpak).

Daarnaast is het besef gegroeid dat er in de wijken niet vanzelfsprekend dichtbij en doordacht buitenschools cultureel aanbod is voor de kinderen in bepaalde wijken. Hierop zou gericht en aanvullend beleid, vergelijkbaar met beleid Delft West, gevoerd kunnen worden. Conditie voor mensen scheppen is de kracht van beleid. Of zoals Bronfenbrenner stelde '[...] public policy has the power to affect the well-being and development of human beings by determining the conditions of their lives.' (1971, XIII) Een gemeente neemt een belangrijke rol door mee te denken over condities op school, in de wijken en gemeentebreed.

Perspectieven worden ook bepaald voor invloeden die niet altijd direct zichtbaar zijn, zoals de leefomstandigheden van de ouders, de structuur van een wijk, heersende overtuigingen en omstandigheden als gevolg van tijd (bv impact corona en het gebruik van sociale media) die perspectief medebepalend zijn. Hier hebben we geen aanbeveling voor, behalve dat het goed is om hier bewust van te zijn en de invloed die het heeft.

Hoe verder?

Investeer in een overlegstructuur om elkaar te ontmoeten en samen op te trekken met een leerecologische bril bij de hand. Werk samen aan een structuur voor binnen- en buitenschools aanbod dat ervoor zorgt dat kunst- en cultuuronderwijs niet van willekeurigheden aan elkaar hangt. Betrek daarin ook de ervaringen van de leerlingen, hun thuiscultuur en ouders/verzorgers ²² en andere rolmodellen in de familie en de wijk. Een eerste stap zou kunnen zijn een gezamenlijke aanpak te ontwikkelen waarin de lessen na schooltijd in het schoolgebouw structureel zijn, met daarnaast een ondersteunend programma om sleutelfiguren te bekwamen/te ondersteunen. Laten we bouwen aan een gemeenschap met tijd voor uitwisseling, om zo mogelijkheden te kunnen laten zien aan kinderen en hun ouders en verzorgers ²³. Maak onderzoek onderdeel van programma's en projecten zodat beleid (gemeentelijk, instellingen, scholen) op basis van onderzoek kan worden aangepast (evidence informed).

²² <https://www.onderwijskennis.nl/kennisbank/ouderbetrokkenheid-en-onderwijskansen>

²³ Kennis van het lectoraat van Mariette Lusse hiervoor inzetten: <https://www.hogeschoolrotterdam.nl/onderzoek/lectoren/talentontwikkeling/lectoren/mariette-lusse/>

Document dat de ouders meekregen na de theaterlessen.

Leuk dat je kind meedeed met de theaterlessen!

In Delft kun je nog veel meer theaterlessen volgen! Of musical, of circus... Sommige lessen zijn gratis, voor andere moet je betalen.

Culture Club Theater (gratis)

Bij Cultuurhuis Buitenhof zijn elke zaterdag gratis theaterlessen. Een keertje meedoen? Mail dan naar suzanne@cultuurhuisdelft.nl
Locatie: Buitengewoon, Mozartlaan 670 Delft
Iedere zaterdagmiddag van 14.00 – 15.30

Circus Kabel / niet gratis, wel een gratis proefles

Bij Circus Kabel zijn er verschillende circusgroepen. Meer weten? Kijk op Circuskabel.nl/nieuw/lessen
Locatie: naschools op Delftse Tuin, Maria Duytslaan 2 Delft
De lessen kosten tussen de € 175 en de € 275. Met Delftpas krijg je €25 korting.

De VAK, Theater en musical / niet gratis

Bij De VAK kun je een cursus toneel of musical doen.
- Musical basisjaar (7-9 jaar) - 30 lessen € 575
- Musical productiejaar (10-12 jaar) - 30 lessen € 575
- Musical Productiejaar (7-9 jaar) - 30 lessen € 575
- Toneel basis (7-9 jaar) - 30 lessen € 284
- Toneel vervolg (10-13 jaar) - 30 lessen € 422
Meer weten? Vak-delft.nl/course-category/theater
Locatie: OPEN, Vesteplein 100 Delft
Met Delftpas krijg je €25 korting.

Bijdrage Jeugd Sport en Cultuurfonds

Heb je een minimum inkomen? Het Jeugd Sport en Cultuurfonds kan je helpen. Kijk op jeugdfondssportencultuur.nl/voor-wie/voor-ouders
Dionne en Eryln kunnen hierbij helpen.

DOK Gemeente Delft

DOK